

Глава I



ОРГАНИЗАЦИЈА СРПСКЕ ВОЈСКЕ





| Инжењеријски подофицир Народне војске 1875.

Први корак у циљу војних припрема односио се на наоружавање Народне војске. Прописи из Закона о устројству војске од 20. марта/1. априла 1864. и Измена и допуна од 23. октобра/4. новембра 1870. године (чл. 82), према којима је Књаз указом пропис(ивао) начин наоружања и прибора војеног, и војници (су) би(ли) дужни снабдевати се о сопственом трошку, замењени су одлукама од 29. јануара/10. фебруара и 1/13. фебруара 1875, да оружје, оружни прибор, оружна спрема и муниција, спадају на терет државне касе.

Непосредно пред рат, 24. фебруара/7. марта 1876, прописано је ново Устројство целокупне војске Ђ№.98.^[5] Према предвиђеном бројном стању, пешадију стајаће војске требало је да чине два батаљона од по 800 *простих војника* (редова); коњицу - два ескадрона од по 80 редова; артиљерију - осам пољских и четири брдске батерије са лабораторијском четом и возарским одељењем; *инжињерију* - по један батаљон *пијонера и понтонира*, сваки од по 300 *простих војника*, те санитет, односно *болничаре*, само 80 *простих војника*. Што се тиче трупа Народне војске, устројство се заснивало на Указу Ф№. 1315 од 10/22. априла 1874. године. По питању формације, предвиђено је да два пешадијска батаљона и два ескадрона стајаће војске образују бригадну команду. Целокупна војска подељена је на шест дивизија. Пешадију Дринске дивизије требало је да чини Шабачка бригада јачине пет батаљона I класе, Подринска бригада са три батаљона I класе и Ваљевска бригада јачине пет батаљона I класе, при чему је у сваку бригаду инкорпорирана по једна народна батерија. У саставу дивизије налазио се Дрински коњички пук сачињен од Првог (I и II Шабачки и III Подрински ескадрон) и Другог дивизиона (I и II Ваљевски ескадрон). Дрински артиљеријски пук је имао две пољске са по осам топова и три брдске батерије са по четири топа.

Пешадију Западно-моравске дивизије (касније позната као Моравска војска) образовала је Ужичка, са шест, Чачанска, са четири и Рудничка бригада са три батаљона I класе (у свакој бригади по једна народна батерија). Западно-моравски коњички пук чинили су Први, са Моравским, Црногорским и Златиборским ескадроном и Други дивизион са Чачанским и Рудничким ескадроном. Дивизија је имала свој артиљеријски пук састава три пољске (по осам топова) и две брдске батерије (по четири топа). У састав Јужно-моравске дивизије улазила је Крушевачка (пет батаљона I класе), Алексиначка (три батаљона I класе) и Ћупријска пешадијска бригада (четири батаљона I класе) са по једном народном батеријом. Јужно-моравски коњички пук је имао Први (I Крушевачки, II Крушевачки и Алексиначки ескадрон) и Други дивизион (Параћински и Ресавски ескадрон). Дивизијски артиљеријски пук чиниле су три пољске батерије са по осам топова. Пешадију Тимочке дивизије чиниле су Књажевачка (четири батаљона I класе), Црноречка (четири батаљона I класе) и Крајинска бригада (пет батаљона I класе) са по једном народном батеријом. У састав Тимочког коњичког пука улазио је Први (Књажевачки, I Црноречки и II Црноречки ескадрон) и Други дивизион (Неготински и Крајински ескадрон). Дивизијски артиљеријски пук имао је три пољске батерије са по осам топова. У склопу Дунавске дивизије налазила се Пожаревачка (пет батаљона I класе), Браничевска (пет батаљона I класе) и Смедеревска пешадијска бригада (четири батаљона I класе) са по једном народном батеријом. Дунавски коњички пук се делио на Први (I Моравски, Подунавски и Јасенички ескадрон) и Други дивизион (II Моравски, Млавски и Рамски ескадрон), а артиљеријски пук је имао три пољске батерије од по осам топова. Коначно, Шумадијска дивизија је била састављена од Београдске (пет батаљона I класе), Крагујевачке (шест батаљона I класе) и Јагодинске пешадијске бригаде (четири батаљона I класе) са по једном народном батеријом. Шумадијски коњички пук је имао Први (Београдски, Космајски, I Лепенички и II Лепенички ескадрон) и Други дивизион (Крагујевачки, Јагодински и Левачки ескадрон) док је артиљеријски пук располагао са три пољске батерије по осам топова.

Министарски савет је 1/13 маја донео одлуку да се формира тајни Ратни савет који би, на основу већ постојећих циљева и одлука, разрадио прецизни план по коме би Главни штаб почео све припреме за његову реализацију. При томе, инсистирало се да се Савет руководи *општом жељом народа и државном потребом и духом законодавне одлуке од 13/25. октобра 1875. год. (према којима је) политика и војничка радња у цели: да се помогне ослобођење наше браће у Турској и по могућству постигне уједињење српског народа у Турском царству*. У Ратни савет ушли су књаз Милан као председавајући, сви министри, Ранко Алимпић (1826-1882), пуковник Коста Протић (1831-1892), потпуковници Љубомир Ивановић (1836-1879), Евгеније Калинић (1839-1876)^[6] и Ваљдемар Бекер (*Evert Gustav Waldemar Becker, Ваљдемар Беккерџ, Бекер-Беј*, 1840-1907) те мајори Сава Грујић (1840-1913) и Димитрије Ђурић (1838-1893). Савет је требало да заседа 2/14. маја у Београду, у згради Министарства војних дела, од 18 часова до 3 часа 3/15. маја. У међувремену, затражено је писмено мишљење ђенерала Фрање Заха и пуковника Милојка Лешјанина који су се налазили на Делиграду.^[7] Сутрадан, на заседању Савета, изнета су подељена мишљења. Група коју су чинили Коста Протић, Ваљдемар Бекер, Евгеније Калинић и Димитрије Ђурић, сматрала је да Босна и Херцеговина представљају главни циљ рата, те да главна офанзива српске војске треба да буде усмерена у том правцу (форсирање Дрине), а да помоћне операције треба изводити ка Сјеници. Овим планом, на Јужноморавском војишту ка Нишу, изводиле би се само дефанзивне операције. Насупрот овоме, Фрањо Зах, Ранко Алимпић, Љубомир Ивановић, Милојко Лешјанин и Сава Грујић држали су се препорука Савета од претходног дана; изнели су став да је главни ратни циљ присаједињење делова Турске на којима живе Срби, чиме би се постигло ослобођење и уједињење. Сходно томе, главни напад ваљало је управити тамо где се налази главна сила непријатеља, а то је у овом случају био - Ниш, односно, јужноморавски правац. Значи, према главној сили непријатељевој требало је и концентрисати основне снаге. Нишка операција није само одговарала основним начелима ратне вештине, већ је имала и велики политички значај због могућности изазивања бугарског устанка. За то време, на осталим фронтovima требало се држати диверзионих дејстава. Како се овом ставу приклонио и књаз Милан, Државни савет је прихватио други план.

У циљу његове реализације, на састанку Министарског савета 8/20. јуна 1876, наложено је да се *тајно образују четири војске: најглавнија, Моравска према Нишу, затим Ибарска према С(ј)еници и Новом Пазару, па Тимочка према Видину и Дринска према Босни*.^[8]

Министарски савет је 7/19. јуна донео одлуку да се *исто вече тајним телеграмом нареди мобилизација, а чим се она изврши и концентрација народне војске прве и друге класе према ратном плану; но да се та мера сакрије, да се за неколико дана не наређује мобилизација друге класе округа и вароши Београда, а прва класа овог округа већ је (била ангажована) на Делиграду на рад(овима) утврђивања*.^[9]

Већина извора наводи како је у тренутку избијања рата од 155.000 бораца на списку, 93.000 изведено на границу. Према виђењу специјалног дописника *Illustrazione Italiana*, Николе Лазара (*Nicola Lazzaro*, 1842-1911), српска војска је 1876. године укупно имала 156.410 бораца. Пешадију I класе Народне војске чинило је 80 батаљона односно 67.280 људи; пешадију II класе - 80 батаљона (48.400 бораца); коњицу Народне војске - 33 ескадрона (4.950 бораца), артиљерију Народне војске - 28 батерија (5.120 људи и 168 оруђа), инжењерију Народне војске - девет чета (3.572 војника) и комору, са 21.168 војника. Истовремено, пешадија стајаће војске је имала шест батаљона (3.600 војника), коњица - два ескадрона (300 јахача), артиљерија - 7 батерија (1.400 артиљераца и 42 оруђа) и инжењерија - четири



| Кнез Милан Обреновић у генералској униформи



| Генерал Михаил Григоријевич Черњајев (Михаил Григоријевич Черняев, 1828-1898), главнокомандујући српске војске на Моравском фронту

чете са укупно 620 бораца.^[10] Руски пуковник Бобриков (*Георгий Иванович Бобриков*, 1840-1924) је био сагласан да је Србија ценила да у крајњој нужди може да мобилише 189.000 војника (160 батаљона, 33 ескадрона, 45 батерија и 18 инжењеријско - саперских чета). Но, недостатак опреме и наоружања није омогућавао да се искористе ови људски потенцијали.^[11]

Према усвојеном ратном плану за главни правац српске офанзиве била је предвиђена долина Јужне Мораве са циљем да се у што краћем року разбије главнина турских снага концентрисана око Ниша. Да би се ово реализовало, предвиђено је да Моравска војска буде надмоћнија од непријатељске на задатом правцу. Тако је првобитним планом концентрације предвиђено да у њен састав уђу бригаде I и II класе Јужноморавске, бригаде I класе Западноморавске, I и II класе Дунавске и I и II класе Шумадијске дивизије. Тако би Моравску војску чинило 87 батаљона, 18 ескадрона, 20

батерија (128 топова), опсадни артиљеријски парк, четири инжењеријска батаљона и друге помоћне снаге - укупно 68.000 бораца. Ове снаге би надирале правцем Алексинац-Суповац-Мрамор-Ниш са једном обилазном колоном преко Грамаде на Врдник. Но, променом ратног плана која је уследила након доласка Черњајева, односно одлуком да се турске снаге не нападају директно него да се најпре опседне Ниш, као и намером да се предузме офанзива преко Јавора у правцу Сјенице, Моравска војска је у старту ослабљена за 13 батаљона I класе Западно-моравске дивизије. Наиме, на седници Министарског савета одржаној 12/24. јуна, издат је нови *Указ о формирању четири војске* на следећи начин:

1. Моравска војска (главнокомандујући ђенерал Черњајев; концентрисана код Алексинца и Делиграда, са задатком да опседне Ниш и напредује на југоисток у правцу Пирота, Прокупља и Куршумлије) састављена је од: Јужноморавске и Шумадијске дивизије, смедеревских бригада I и II класе и Пожаревачке бригаде I класе (По)дунавске дивизије; Ваљевских бригада I и II класе из састава Дринске дивизије, те Књажевачких бригада I и II класе Тимочке дивизије;

2. Ибарска војска (главнокомадујући ђенерал Фрањо Зах; концентрисана на Јавору, са задатком да наступа у правцу Сјенице и Новог Пазара) састављена је од: Западноморавске дивизије и Шабачке бригаде I класе из састава Дринске дивизије;

3. Тимочка војска (главнокомандујући пуковник Милојко Лешјанин; концентрисана код Зајечара и села Кобишнице, са задатком да брани источну границу и да, ради побољшања

одбрамбених положаја, заузме Кулу) састављена је од: Крајинских и Црноречких бригада I и II класе из састава Тимочке дивизије и Пожаревачке бригаде II класе из састава Дунавске дивизије;

4. Дринска војска (главнокомандујући ђенерал Ранко Алимпић; прикупљена код Лешнице са задатком да брани западну границу земље и да се убацивањем добровољаца преко Дрине активно ангажује у Босни) састављена је од Подрињских бригада I и II класе и Шабачке бригаде II класе из састава Дринске дивизије.^[12]



Генералъ Семѣнъ Корниловичъ Новоселовъ.
Рис. съ фотогр. Вѣженинъ, грав. Боярскій.

| Генерал Новоселов (Семён Корнилович Новосёлов, 1812—1877), од 22. септембра/4. октобра 1876. године примљен у државну службу као контрактурални ђенерал и постављен за главнокомандујећег Ибарске војске.

Што је још горе, Черњајев је наставио са дељењем Моравске војске до тог степена да су дивизије као највећа тактичка тела престале да постоје. Наиме, Моравска војска је подељена на Вукањску (деснокрилну), Главну (централну), левокрилну и Катунску колону, Крушевачки (на Јанковој клисури) и Књажевачки одред. Ових пет колона састављено је од различитих јединица чиме је изгубљено кохезионо јединство а развучене су на фронту од скоро 100 километара. Штавише, одвојена је резерва од 13 батаљона код Алексинца и 15 батаљона на Делиграду која није имала улогу класичне резерве с циљем да по потреби појачава трупе према Нишу него је представљала статичну, позицијску посаду. У састав Моравске војске инкорпорирани су безначајни одред на Кориту и Кадибогазу - у суштини, око 800 бугарских добровољаца под командом Николаја Кирјејева (*Николай Алексевић Киреев*, 1841-1876) с илузорним циљем преласка границе и подизања бугарског устанка.^[13]

Уочи и на самом почетку рата, према плановима Генералштаба су изведени и обимни фортификацијски захвати на главним стратегијским тачкама, Алексинцу и Делиграду. Ови радови су изведени у циљу спречавања евентуалног продора турских снага главним моравским правцем према Београду.

Од априла 1876. радовима на Алексинцу и Делиграду руководили су мајор Петар Аранђеловић, капетан Живан С. Протић, поручник Никола Кесерић (Делиград). Капетани Михаило Магдаленић и Коста Миловановић радили су на алексиначким фортификацијама а од средине јула 1876. утврђивање Шумаатовца преузимају Петар Аранђеловић и Живан Протић. Радовима на Јавору, Погледу, Мучњу, Кушићима и Опаљенику руководили су мајор Адам Приљева (1832 - после 1900; прешао из аустријске војске), Лазар Спасојевић и Јован Павличевић.

НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА



ХУМАНИТАРНА
ОРГАНИЗАЦИЈА
ГРАДИТЕЉИ МИРА

ПОКРОВИТЕЉ



МИНИСТАРСТВО ЗА РАД,
ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И
СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА

ПАРТНЕРИ НА ПРОЈЕКТУ



ГРАД
КРУШЕВАЦ



НАРОДНИ МУЗЕЈ
КРУШЕВАЦ

ПРИЈАТЕЉИ ПРОЈЕКТА



САВЕЗ УДРУЖЕЊА
БОРАЦА
СРБИЈЕ



УДРУЖЕЊЕ
БОРАЦА
КОРДУНА

Издавач:

Хуманитарна организација
„ГРАДИТЕЉИ МИРА”

За издавача:

Верољуб СМИЉКОВИЋ

Текст, илустрације и
одабир фотографија:

Бранко БОГДАНОВИЋ

Лектор:

Љиљана КОРИЦА

Ликовни уредник:

Горан РАДОМИРОВИЋ

Припрема за штампу:

Urbanprint GROUP

Штампа:

Urbanprint GROUP

Тираж:

50 ПРИМЕРАКА

Издање „Крушевачки крај у
српско-турским ратовима
- Креветска битка” је
реализовано као пратећи
каталог истоимене ликовне
изложбе одржане у Крушевцу
у сусрет стопедестогодишњици
Првог српско - турског рата

Покровитељ пројекта:

Министарство за рад,
запошљавање, борачка и
социјална питања
Републике Србије

Партнери на пројекту:

Град Крушевац и
Народни музеј Крушевац

Пријатељи пројекта:

Савез удружења бораца Србије
Удружење бораца Кордуна

У **крушевцу,**
2025. године